

ENDÜLÜS'ÜN AVRUPA'YA 10 MUHTEŞEM HEDİYESİ

Yanmayan kâğıttan gece okunan mürekkebe

Hıristiyanların bütün mukavemetine karşı Endülüslü Müslümanlar arkalarında Ortaçağa damgasını vuran büyük bir miras bıraktılar. Yok edilen bu birikim modern dünyaya katkılar yapmıştı. İşte Endülüs Müslümanlarından dünya medeniyetine 10 büyük hediye!

SALİM AYDÜZ sayduz@hotmail.com

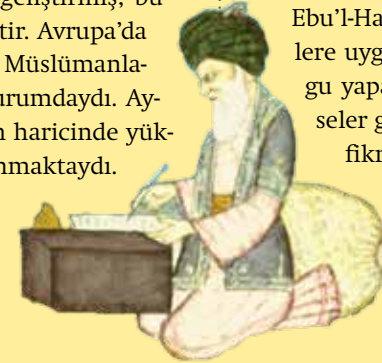
1 Yükseköğretim

Öğrenme isteği, Kur'an-ı Kerim tarafından düşünmeye teşvik edilen Müslümanların en önemli özelliklerinden. Bu sayede İslam dünyasının dört bir yanında cami, mektep, hastane ve rasathanelerde ileri düzey dersler okutulmuştur. Eğitim için hususî binalar tahsis edilmiş, medreseler açılmıştır. Endülüs Müslümanları İspanya'nın dört bir tarafına yayılan bir eğitim sistemi geliştirmiş, bu sistem daha sonra Avrupa'ya da geçmiştir. Avrupa'da halkın yüzde 90'ı cahilken, Endülüs'teki Müslümanların çoğunun eğitim seviyesi hayli iyi durumdaydı. Ayrıca Endülüs'te, temel eğitim verenlerin haricinde yüksek öğretim veren medreseler de bulunmaktaydı. Endülüs medreselerinde eğitim almaya gelen Avrupalı öğrenciler ülkelerine döndükten sonra Avrupa şehirlerinde üniversitelerin açılmasına öncülük edeceklerdi.

2 Moda ve Temizlik

Bugün hâkim olan hijyen ve moda standartlarımız Endülüslü bir Müslüman olan ve "Ziryab" lakabıyla tanınan Ebu'l-Hasan Ali ibn Nâfi'ye (789-857) dayanır. Mevsimlere uygun giyinmenin sağlık açısından önemine vurgu yapan Ziryab günün farklı saatlerinde farklı elbiseler giyerdi. Deodorantları ve düzenli banyo yapma fikrini de ona borçluyuz. Modanın öncüsü olarak aynı zamanda erkek tıraşında yeni stiller geliştirmiş, farklı saç şekilleri tasarlamıştı. Doğunun lüks kıyafetlerinin de onun aracılığıyla Avrupa'ya intikal ettiğini söyleyelim.

3 Mutfak Kültürü

Ziryab geliştirdiği yemek tarifleriyle de meşhurdur. Günde kaç kez yememiz, hangi yemeği hangi sıra ile servis etmemiz gerektiği konularını ilk tanzim eden odur. Üç yemekli menü kavramı Ziryab sayesinde Avrupa'ya yayılmıştır. Yemeklere çorbayla başlayıp kırmızı et, balık veyahut tavuktan oluşan ana yemekle devam etmeyi ve meyve ya da tatlı ile bitirmeyi tavsiye eden Ziryab sadece Endülüs halkının değil, saray hayatının da yemek kültürünü köklü bir şekilde değiştirmiştir. Saray sofralarına diğer armağanı ise ağır madeni kadeh ve altın kupalar yerine zarif ve şık kristaller olmuştur.

4 Şehircilik

10. yüzyılda Endülüs'te sokakların lambalarla aydınlatıldığını, içinde musluktan suların aktığı hastanelerin var olduğunu, kütüphaneler, camiler ve hatta umumî hamamların bulunduğunu duyduğunuzda belki de şaşıracaksınız. Endülüs Müslümanları hidrolik mühendisliğinde uzmanlaşmaları sayesinde kemerli suyolları yapabiliyor, bu sayede dağların eteklerinden başkent Kurtuba'ya su getirebiliyorlardı. Yine bugünkü gibi şehirlerde kanalizasyon sistemleri mevcuttu ve yağmur suları sokaklardan kolayca çekilip gidiyordu. Aynı dönemde Avrupa'nın Paris, Londra gibi şehirleri geceleri zifiri karanlıkta bataklık ve çamur içindeydi. Endülüs şehirleri ışıltılı ve tertemizdi. >>

5 Tıp

Avrupa'da hastalar, içlerine kötü ruhlar veya şeytanın girdiği düşüncesiyle cezalandırılırken, Endülüs'te insanî şartlar altında, üstelik ücretsiz olarak tedavi edilmekteydiler. 1163'te Avrupa'nın diğer bölgelerinde Papanın emriyle cerrahinin tıp ilimleri arasında okutulması yasaklanırken Endülüs'te Ebu'l-Kasım Zehravî pek çok cerrahî operasyona imza atmış, hatta ameliyatlarda kullanılacak 200 kadar yeni alet icat etmişti. Bu aletlerin bir kısmı modern hastanelerde halen kullanılmakta. Ameliyat esnasında aletlerin sterilize edilmesi ve hastaların acı duymalarını engellemek amacıyla narkoz kullanılması da Endülüslü doktorların katkısı. Yine ilaç yapımını ve ilaçların daha kolay kullanılması için çeşitli meyvelerle tatlandırılmasını da Avrupalılar ve dünya Müslümanlardan öğrenmişti.

7 Kâğıt yapımı

Avrupalılara kâğıt yapımını öğretenler de Endülüs Müslümanları oldu. Jativa Avrupa'daki ilk kâğıt yapım atölyesinin açıldığı şehirdi. Burası *Şatibi* adı verilen kalın ve parlak kâğıt üretimiyle ünlenmişti. Müslümanlar farklı hammaddeler kullanarak kâğıt üretmekteydiler. Pamuklu kâğıt da bunlardan biri. 1293 yılında Bologna'da kâğıt üretimi yapılırken İngiltere'de kâğıdın kullanımı 1309'da başlar. Kâğıt üretimi kitapların daha ucuza teminini, bu da Avrupa'da bilginin hızlı yayılmasını sağlamıştır. Müslümanlar kâğıt konusunda o kadar ileri gitmişlerdir ki, yangında yanmayan bir tür kâğıt ve gece okunabilen bir mürekkep dahi geliştirmişlerdir.

9 Astronomi

Endülüslü astronomlar dünyanın büyüklüğünü Yunanlardan daha doğru bir şekilde hesapladılar, astronomiyi matematikle birlikte uygulayarak çok sayıda eser verdiler ve yeni aletler icat ettiler. İbn Rüşd de Batlamyus modelini reddederek kâinat için eşmerkezli bir model teklif etmiştir. Câbir bin Eflâh "Câbir'in Teodalit"i diye bilinen çubuklu bir güneş saatinin mucidiydi. Azimut kadranı denilen bu saat, Avrupa'da ancak üç asır sonra Alman astronomi bilgini ve matematikçisi Regiomontonus tarafından 1450'de onun modeline uygun olarak yeniden yapılabilecekti.

6 Uçuş

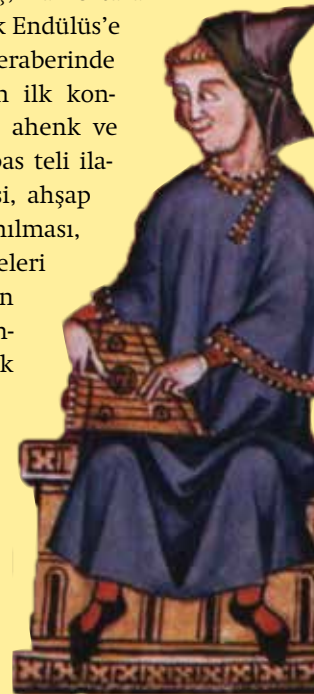
875 yılında Abbas ibn Firnas adlı bir Müslüman bir uçuş denemesi gerçekleştirdi. İlk olarak bir minare üzerinden paraşüt türü bir bezle atlamış, hafif yaralarla bu uçuşu kazasız bir şekilde tamamlamıştı. Daha sonra ipek ve kartal tüyleri kullanarak uçmaya yarayan bir alet yaptığını görüyoruz. Bir süre kontrollü bir şekilde uçmayı başarabilmiş olmasına rağmen iniş sırasında problemler yaşanıyor. Pek çok bilim dalında hüneri bulunan Firnas'ın bu girişimi ilk uçuş denemesi olarak tarihe geçmiştir. Bugün Bağdat'ın uluslararası havalimanı onun ismini taşımaktadır.

8 Tarım teknikleri

Endülüs Müslümanları Avrupa'da bilinmeyen sulama sistemini geliştirdiler; ayrıca hasat zamanı ürünleri toplama yarayan bazı aletler de icat ettiler. Avrupalılar Endülüs Müslümanlarından tahıl ürünlerini 100 yıl kadar saklayabilecekleri yer altı depoları inşa etmeyi de öğrendiler. Endülüs Müslümanları sayesinde portakal, limon, şeker kamışı, zencefil ve bugün İspanya'da bulunabilecek pek çok ürün başka yerlerden getirilmiştir. Endülüslüler sayesinde daha önce bilinmeyen pek çok sebze ve meyveyle tanışmıştır Avrupalılar. Tarım teknikleri sayesinde ürün rekoltesi artmış, bunun neticesinde hayat standartları yükselmiştir. Müslümanlar Endülüs'ten çekildikten sonra yerli halk uzun yıllar nasıl tarım yapılacağını bilememişti.

10 Müzik

Yukarıda ismini andığımız, Bağdatlı tanınmış müzisyenin yetenekli öğrencisi olan Ziryab, müzik yeteneği ve bilgisinde hocalarını geride bırakmış, halife tarafından hayli yüksek ücretler ödenerek Endülüs'e davet edilmişti. Pek çok yeniliği beraberinde getiren Ziryab, Kurtuba'da dünyanın ilk konservatuarını kurdu. Bunun yanı sıra ahenk ve beste derslerinin verilmesi, beşinci bas teli ilave edilen udun Avrupa'ya getirilmesi, ahşap mızrap yerine akbaba teleği kullanılması, serbest metrik ve ritmik parametreleri tanımlamak suretiyle müzik teorisinin tamamen yeniden düzenlenmesi Endülüs'teki faaliyetlerindedir. Müzik tarihçisi Julian Ribera ve birçok otorite, kontrpuan ve çoksesliliğin ilk önce Kurtuba konservatuarında geliştirildiğini söyler. Bin yıl boyunca canlı kalan bu eşsiz değer sayesinde dünya bugün birçok müzik türünün tadına varabilmektedir. ■

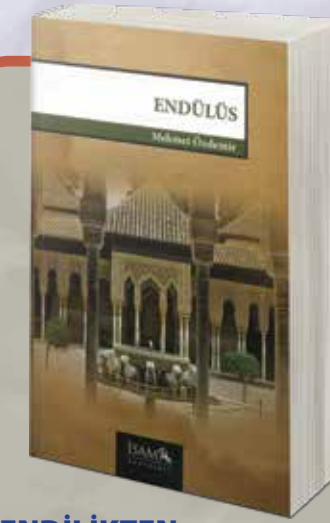
kitaplarlaendülüs

HOŞGÖRÜYE İLHAM KAYNAĞI

Endülüs'ün romancı ve şairlere ilham kaynağı olan tabii güzellikleri, ilmî kıfayeti ve görkemli medeniyeti için Ortaçağ'da bir rahip Dünyanın İncisi tabirini kullanmış. Maria Rosa Menocal bu tabirle isimlendirdiği kitabında üç tek tanrılı din mensuplarının Müslümanların hâkimiyetinde nasıl refah ve huzur içinde yaşadığını anlatıyor. Üstelik gıpta edilecek bu birlikte yaşama kültürü, muasır olan coğrafyalarda hayâl dahi edilemiyordu. Sözde "Karanlık Çağ" diye anlatılan dönemde örnek bir model olarak ışıldayan Endülüs'te şiir, edebiyat, mimarî ve felsefe alanlarındaki yenilikler Kübalı bir Ortaçağ araştırmacısının kaleminden emsalsiz bir tat bırakıyor damakta.

Maria Rosa Menocal, *Dünyanın İncisi Endülüs Modeli*, Etkileşim: 2006.

EFENDİLİKTE PARYALIĞA

Bir şey kemâle erdiğinde ekilmeye başlar. 10. yüzyılda siyasî bir güç olarak temayüz eden Endülüs medeniyeti 11. yüzyılda bu hazin hakikatle karşılaştı. İslamın batı kanadında oluşan ihtişamın ve yıkılışın hikâyesini dinleyeceğimiz kitapta yazar Osmanlı yardımı ve Endülüs kültür-medeniyetinin kodlarını da seriyor gözler önüne. Endülüs'ün göz kamaştıran yükselişi ile beraber ıstıraplarla dolu yıkılışı için doğru adres burası.

Mehmet Özdemir, *Endülüs*, İSAM: 2014.

MÜMİNİN YITIK MALI

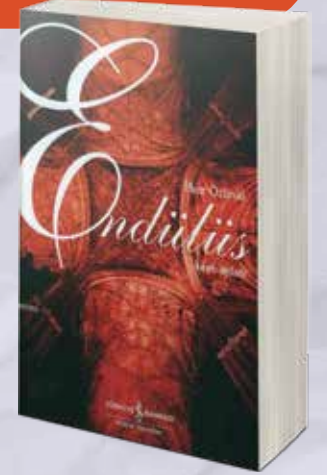
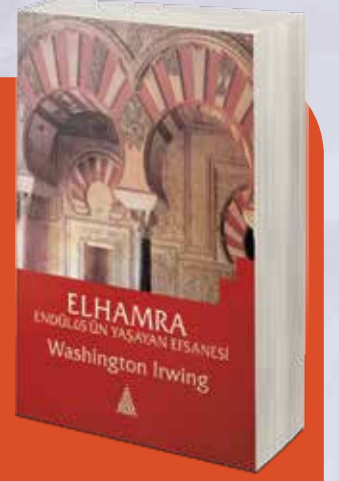
İsminden de anlaşılacağı gibi bir Endülüs kitabı değil bu. Ama İslam düşüncesinin Batı'ya etkisi deyince başı çektiği için Endülüs'e hasrettiği bölüm bir Endülüs kitabı kadar yoğun ve ciddi bilgiyi haiz. Avrupa'nın kısa zamanda Arapça öğrenerek nasıl Araplar gibi yaşayıp düşünmeye başladığını anlatıyor Karlığa hoca. Hıristiyan gençler Latinceyi bırakıp Arapça çalışıyor ve Arap şiirlerini ezberliyorlarmış mesela. Bu küçücük bir örnek sadece. Genelde İslam medeniyeti, özelde Endülüs'ün Batı'yı nasıl ıstıttığını öğrenmek için işte size harika bir kaynak.

Bekir Karlığa, *İslam Düşüncesi'nin Batı Düşüncesine Etkileri*, Litera: 2004.

HAYRANLIK DOLU BİR SEYAHAT

Hikâye ve şiir aşığı bir seyyah-tan Elhamra'yı dinlemek nasıl olurdu? Irwing'in bu saraya hayranlığı, Müslümanların Kâbe'ye hayranlıkları gibi kendi deyişle. Bir müddet sarayda kalmış ve büyütlü taşların cazibesine kaptırmış kendisini. Esrareniz odalarını dolmuş, zengin ve süslü mimarinin içinde kaybolmuş. Kitabı okudukça Elhamra misali dantel gibi işlenmiş satırların dehlizine kendinizi kaptıracak, ilk fırsatta soluğu burada almak için can atacaksınız.

Washington Irwing, *El-Hamra Endülüs'ün Yaşayan Efsanesi*, İz: 1992.

GEZMEDEN GÖRMEK İÇİN

Endülüs'ü dünya gözüyle henüz göremediyseniz, kültür sohbeti sıcaklığında bir şehir tarihi bekliyor sizi. Kapsamlı bir şehir rehberi niteliğindeki eser roman gibi akıyor okurdan Endülüs'e. Avrupa'daki İslam mirasının kalbine dokunmak için...

İlker Özünlü, *Endülüs*, İş Bankası: 2005.

